

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN KÜRESEL KRİZE ETKİSİ*

Dr. Tülin Tunç Deveci

Mersin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0003-2710-4777

Öz

Neoliberal dönem olarak adlandırılan 1980 sonrası dönemde, daha önceki yıllara göre finansal krizler daha sık yaşanmıştır. 2007 yılında ABD’de başlayan finansal kriz ise 2009 yılında tüm dünyada etkisini gösteren küresel bir krize dönüşmüştür. Bu kriz 1929 Bunalımından sonra yaşanan en derin kriz olarak literatüre girmiştir. Ancak küresel kriz ülkeleri farklı düzeylerde etkilemiştir. Bu farklılığı belirlemek üzere kullanılan ekonomik serbestlik endeksine göre, ekonomik serbestlik düzeyi daha yüksek olan gelişmiş ülkelerin krizden daha fazla etkilendiği belirlenmiştir. Çalışmada uygulanan regresyon analizlerinde de kriz öncesi ekonomik serbestlik düzeyi, cari işlemler açığı (%GSYH) ve yurtiçi kredi oranı (%GSYH) daha büyük olan ülkelerin krizden daha derin etkilendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Neoliberal Politikalar, Ekonomik Serbestlik Endeksi, Küresel Kriz, Finansal Serbestleşme, Kesit Verisi Regresyon Analizi

The Impact of Neoliberal Policies to Global Crisis

Abstract

After 1980s, which is named as neoliberal period, financial crises occurred more oftenly compared to the previous years. The financial crisis which started in 2007 in the United States, transformed to a global crisis in 2009 that showed effects worldwide. This crisis has been recorded as the deepest crisis since the 1929 Great Depression. According to the economic freedom index which is used to determine this difference, it has been determined that the countries which have a higher economic freedom level have been affected more by the crisis. In the regression analysis applied in this study it has been found out that the countries which have higher pre-crisis levels of economic freedom, current account deficit (% GDP) and rate of domestic credit (% GDP) have been affected deeper by the crisis.

Keywords: Neoliberal Policies, Economic Freedom Index, Global Crisis, Financial Liberalization, Cross-sectional Regression Analysis

* Makale geliş tarihi: 17.02.2017
Makale kabul tarihi: 29.03.2017

Neoliberal Politikaların Küresel Krize Etkisi¹

Giriş

2007 yılında ABD ekonomisinde başlayan finansal kriz 2008 yılında dünya geneline yayılarak küresel bir krize dönüşmüştür. Başta ABD ekonomisi olmak üzere birçok gelişmiş ülke, krizden piyasa dinamikleri ile değil devlet desteği ile çıkmaya çalışmıştır. Bu durum, neoliberal politikalara alternatif olan, özellikle de Keynesyen politikalara yeniden dönüş tartışmalarını gündeme getirmiştir. Kriz, ilk önce ABD ile finansal ilişkileri daha fazla olan ülkeleri etkisi altına almış, sonraki dönemlerde ise dünya geneline yayılmıştır.

2000'li yıllarda ABD ekonomisinin finansal piyasaları tamamen kuralsızlaştırılmıştır. Bu durum, ABD finans piyasalarında spekülasyon kazançları daha da artıracak yeni araçlar oluşmasına yol açmıştır. Faiz oranlarının çok düşük oranlarda seyretmesi ve krediye ulaşımın kolay olması, ülkede konut talebini arttırmış ve bu sektörde bir balon yaratmıştır. Konut sektöründeki bu gelişme, alınan krediler üzerinden yeni (türev) finansal araçlar için bir alan oluşturmuş ve spekülasyon gelirde artış sağlamıştır. Ancak, faiz oranlarının artmaya başlaması, gelir düzeyi düşük olan kesimin borcunu ödemesinde sorun yaratarak oluşan bu balonun patlamasına yol açmıştır. Bu durum, batmaz denilen finansal kuruluşların dahi iflas etmesine yol açmış ve zararların önemli boyutlara ulaşması devlet müdahalesini gerektirmiştir. Yaşanan bu krize yönelik yapılan çalışmalarda özellikle finansal piyasaların denetimsiz bırakılmasının önemli bir neden olduğunun vurgulandığı görülmektedir.

ABD ekonomisinde 2001 yılında enerji piyasasında yaşanan kriz üzerine Stiglitz (2004), bu krizin 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen serbestleştirmeler ve deregülasyonlardan kaynaklandığını belirtmiştir. Bu dönemde yatırım bankacılığı ile ticaret bankacılığının faaliyetlerini ayıran 1933 yılı Glass-Steagall Yasası kaldırılmış ve böylece tahvil ve hisse senedi işlemleri yapan yatırım bankaları ve tasarruflarla kredi hizmeti veren ticari bankaların birleşmesinin yolu açılmıştır. Teşvik usulüyle çalıştırılan CEO'lar, bankacı ve

¹ Bu çalışma 2016 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Prof. Dr. A. Burça Kızıllırmak danışmanlığında tamamlanan doktora tezi çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

analistler çalıştıkları şirketlerle ilgili gerçekleri kamudan gizlemiştir. Bu durum piyasalara güveni azaltmış ve doğru enformasyon çıktığı zaman hisse fiyatları aniden düşmüştür (Stiglitz, 2004: 141). ABD'nin en büyük dördüncü yatırım bankası olan Lehman Brothers, bu süreçten oldukça yararlanmışır. 2002 ile 2006 yılları arasında ABD'de konut olarak kullanılan gayrimenkullerin piyasa değeri, GSYH'sinin %110'undan %150'sine çıkmıştır. İpotekli kredilerin kolayca elde edilmesinden kaynaklanan bu artış, ev ve toplu konut inşaatlarında bir balon oluşmasına yol açmıştır. Lehman Brothers, topladığı kısa vadeli krediler ile ipotek bağlantılı menkul kıymetler satın almış ve kriz öncesi dönemde varlıkları sermayesinin 30 katına çıkmıştır. Bu dönemde oldukça yüksek oranlı kaldıraç kullanan banka, çok kar elde etmiştir. 2008 yazında gayrimenkul fiyatları düşünce bir taraftan yatırımcılar ve hedge fonları² sahipleri ellerindeki hisseleri satarken, diğer taraftan borçların yenilenmemesi Lehman'ın iflasına yol açmıştır. Lehman'ın iflas etmesi kredi piyasasında bir kaos ortamı yaratmıştır (Kindleberger ve Aliber, 2013: 397-399). Stiglitz (2009), bu sürecin sorumluları olarak ABD'nin politik sistemini ve finansal sektörde düzenlemelerden vazgeçen Reagan'dan Bush'a kadar olan ABD yönetimini, yatırım bankalarını ve yatırımcıları, kredi kuruluşlarını, Fed gibi düzenleyici kurumları, ipotek aracılarını, sıralamıştır. Fed (ABD Merkez Bankası) düzenleyici rolünü yapmadığı gibi, faiz oranları ve krediye yönelik yanlış kararlarıyla krizin derinleşmesinde daha çok etkili olmuştur (Stiglitz, 2009: 330).

Magdoff ve Foster'a (2008) göre, reel ekonominin yavaş büyümesi ile birlikte borçların genişlemesi ve spekülatif karların artmasıyla oluşan finansal çöküş ABD'yi krize sürüklemiştir. 1970 sonrası kapitalizmin gelişimine bakıldığında, reel büyüme karşısında borç balonu çok fazla şişirilmiş ve borçlanmadaki artış özellikle finansal sektör içinde teşvik edilerek finansal karlar oluşturulmuş ve böylece kapitalizmin finansallaşması arttırılmıştır. Benzer bir açıklama ile Crotty (2008), yaşanan bu krizin 1970'lerin sonlarında finansal kuralsızlaştırma sürecinin son aşaması olarak meydana geldiğini belirtmiştir. ABD'de yaşanan finansal krize yönelik eşik-altı ipotek piyasasının (sub-prime mortgage market) krizin derinleşmesine yol açtığını, bu durumu yaratan koşulların da kusurlu kurumlar ile yeni finansal yapıların yanlış uygulamalarından kaynaklandığı üzerinde durmuştur. Yeni finansal yapı kavramı ile günümüz dünyasındaki finansal firmaların ve piyasaların bütünleşmesini kasteden Crotty (2008), 2003'den 2007'nin ortasına kadar

2 Sermaye Piyasası Kurulu tarafından "Serbest Yatırım Fonları" adıyla kullanılmakta olan hedge fonları, katılma payları sadece nitelikli yatırımcılara satılmak üzere kurulmuş olan yatırım fonları şeklinde tanımlanmaktadır.

düşük faiz oranları, kredi ödeme oranı, riskin yayılması ve teminat bedellerinin oynaklığı ile birlikte karlar ve borsa fiyatlarında artışların da yaşanan krizde etkili olduğunu belirtmiştir.

Rasmus'a (2008) göre, ABD'deki krizin bu kadar hızlı yayılmasının en önemli nedeni, büyük oranda türev ve türev benzeri senetlerin dakikalar içinde elektronik ortamda alınıp satılmasıyla, spekülatif yatırımların kendi doğasından ve finansal sektörün denetim dışı bırakılmasından kaynaklanmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren finansal sektördeki yeni finansal araç ve kurumların çoğalması, geleneksel devlet gözetiminden kaçınılması, güvenli fon ve yatırım araçlarından yeni parasal mallar ve kurumların oluşturulması sonucu yaşanan gelişmeler krizi tetiklemiştir. Finansal krizin hızı ve yayılması özellikle kredi kuruluşlarının iflası ile tüketim ve yatırımı etkileyen kredi daralmaları sonucunda reel sektörü de etkisi altına almıştır.

Claessens vd. (2010) göre, krizin merkezinde ipotek karşılığında aşırı borçlandırılmış hane halkı yer almaktadır. Buna göre değeri düşen evler ve yok olan krediler, tüketici harcamalarını birden durdurmuş ve bu süreçte gittikçe kötüleşen reel sektör ve küresel tahminler gelecek için kötümser olmaya başlamıştır. Talebin düşmesi nedeniyle azalan şirket karları sonucunda işten çıkarmalar başlamış ve işsizlik artmıştır. Kriz, finansal sektörde başlayıp reel sektörü de çok ciddi boyutta etkilemiştir.

Lin ve Treichel (2012), ABD'nin uygulamış olduğu konut, para ve maliye politikaları sonucunda düşen tasarruf oranlarının ve oluşan varlık balonlarının altını çizmiştir. Varlık balonu tüketimin genişlemesine ve cari açığın oluşmasına yol açmıştır. Finansal piyasaların denetlenmemesi, Fed'in genişletici ve finansal yeniliği sağlayan para politikaları nedeniyle kriz meydana gelmiştir.

Sonuç olarak ABD ekonomisinde denetimsiz kalan finansal piyasalarında başlayan küresel kriz dalgası, önce dünya ekonomisi ile daha bütünleşik bir yapı sergilemiş olan gelişmiş ülkelere hızlıca yayılmıştır. Gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olması nedeniyle, bu ülkelerde yaşanan krizden diğer ülkelerin de etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu süreç, gelişmiş ülkelere sağlanan finansal sermaye girişlerinin azalması, dış ticaret talebinin düşmesi, krize giren ülkelerde çalışan yabancı işgücünün kazançlarının düşmesi gibi gelişmeler karşısında, bu gelire bağımlı olan ülkelerin de gelir kaybetmesine ve kalkınma yardımlarının azalmasına yol açarak birçok ülkeyi etkisi altına almıştır.

Bu çalışmada, yaşanan küresel finansal kriz sürecinde de neoliberal uygulamaların etkisinin olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde neoliberalizm ve Washington Uzlaşması ilişkisi tartışılmıştır. İkinci bölümde neoliberal politikaları temsilen bir ekonomik

serbestlik endeksi belirlenmiştir. Üçüncü bölümde, bir önceki bölümde belirlenen Economic Freedom of the World (EFW) endeksi kapsamında küresel krizde neoliberal uygulamalarının etkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde 139 ülke için ekonomik büyümenin bağımlı değişken olarak yer aldığı kesit verisi regresyon analizi uygulanmıştır. Çalışma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

1. Neoliberalizm ve Neoliberalizmin Washington Uzlaşması İle İlişkisi

Neoliberalizm, liberal düşüncenin ekonomik sistemlerde yeniden baskın bir role bürünmesi neticesinde kullanılan bir kavram olmuştur. Liberalizm, sanayi kapitalizminin yerleştiği tarihsel aşamada ve ülkelerde, hakim sınıf ya da ülke çıkarını savunanların ideolojisi olmuştur. İktisadi liberalizmin yöntemi, özü, toplumun işleyiş biçimi, bireysel davranışlarla ilgili varsayımları, *laissez-faire* (*birakınız yapsınlar*) ile özetlenebilecek iktisat politikası, kaynağını Doğa Kanunu felsefesinden almıştır (Kazgan, 2000: 54). 1970'lerin ortalarından itibaren yeniden kullanılmaya başlanan liberal uygulamalar, yönetim yaklaşımıyla devletin etkin yönetimini içerecek şekilde neoliberalizm olarak tanımlanmıştır. Liberalizm ve neoliberalizmin devlet, toplum ve piyasa üzerinden şekillenmesi, bu kavramların iktisadi, politik ve ideolojik boyutta incelenmesine yol açmıştır.

Jessop (2002), liberalizmin yeniden şekillenmesi olan neoliberalizmin, sadece ulusal sınırlar içinde değil uluslararası alanda da ekonomik faaliyetlerin serbestleştirilmesi ve deregülasyonu, kamu teşebbüslerinin ve devlet hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi ekonomik uygulamaları, Keynesyen ulusal refah devleti yerine kriz ve birikim sorunlarına müdahale edebilen, ekonominin küreselleşmesi sürecinde piyasayı yönlendiren yönetim formuna dönüşmesini içeren politik boyutunu vurgulamıştır.

1990-2004 yıllarında yazılmış 148 makaleyi inceleyen Boas ve Gans-Morse (2009), neoliberalizmin net bir tanımına ulaşamadığını belirtmişlerdir. Politik iktisat çalışmaları çerçevesinde neoliberalizmin, ekonomik reform politikaları, kalkınma modeli, normatif ideoloji ve akademik paradigma olmak üzere dört şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Neoliberalizm, akademik paradigma olarak piyasa işleyişi üzerine varsayımları nedeniyle Neoklasik teori ile ilişkilendirilmiştir. Neoklasik paradigma çerçevesinde, gelişmekte olan ülkelerde uygulanması önerilen piyasa yanlısı politikaların neoliberal politikalar olarak adlandırıldığını belirten Boas ve Gans-Morse (2009), bu kuralların sistematik bir şekilde Washington Uzlaşması (WU) adı altında, kalkınma aşamasında olan ülkelere uygulanması için önerildiğine yönelik genel bir kanıya varmışlardır. Ekonomik reform politikaları; fiyat kontrollerinin

kaldırılması, sermaye piyasalarının deregülasyonu ve ticaret engellerinin azaltılmasıyla ekonominin serbestleştirilmesi, kamu girişimlerinin özelleştirilmesiyle devletin ekonomideki rolünün azaltılması, mali disiplin ve makroekonomik istikrar için para arzının kontrolü, bütçe açığının ve sübvansiyonların azaltılmasını içermektedir. Eres (2008), Boas ve Gans-Morse (2009) çalışmasını, neoliberalizmin radikal politik ekonomi yazınına başvurulmadan ele alınması nedeniyle eleştirmiş ve neoliberalizmin emperyalizmle benzer süreçler içerdiğini ifade etmiştir.

Torbat'a (2008) göre neoliberalizm, Milton Friedman'ın 1970'lerin başındaki vergi kısıtlaması, kamu harcamalarının azaltılması, deregülasyon ve özelleştirmeler ile *laissez-faire* kapitalizminin yeniden canlanacağı söylemiyle oluşmaya başlamıştır. Bu fonksiyonlara sahip serbest bir piyasada, ekonomi mükemmel bir şekilde kendi kendine işleyebilir. Bu düşünce, ekonomik serbestleşme ideolojisi ya da neoliberal stratejinin temelini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, 1980'li yıllardan itibaren yeniden şekillenen ekonomik düzen, neoliberal dönem olarak anılmaya başlamıştır. Neoliberalizmin, denetleyici ve korumacı bir devlet yapısı yerine ekonomideki aksaklıkları gidermek üzere etkin yönetici konumunda olması gerektiği, ekonominin ulusal ve uluslararası alanda serbestleşmesini savunan bir paradigma olduğu söylenebilir. Neoliberal dönemde uygulanan serbestleştirme, özelleştirme ve deregülasyon politikaları, neoliberal politikalar olarak anılmaktadır. Bu politikaların IMF ve DB tarafından uyum kredileri adı altında gelişmekte olan ülkelere önerilen politikalar ile özdeş olduğu savunulmakta ve bu politikaların en genel tanımı Washington Uzlaşması kapsamında ele alınmaktadır.

Ocak 1980 yılında DB, gelişmekte olan ülkeler için yapısal uyum kredisi adı altında yeni bir araç kullanmaya karar vermiştir. 1979 yılında yaşanan ikinci petrol şoku, alınan karar için uygun bir zemin oluşturmuştur. Bu karar, cari işlemler açığı bulunan gelişmekte olan birçok ülkenin yatırım programlarını tehlikeye atmadan uygulanabilecek bir araç olarak düşünülmüştür. Aynı dönemde daha önce stand-by³ anlaşmaları kapsamında IMF tarafından verilen uyum kredilerinin de sayısı ve süresi genişletilmiştir. Bu uyum kredilerinin amacı büyümeyi sağlamak ve ödemeler dengesinin uyumlaştırılmasını kolaylaştırmak olmuştur (Estarly, 2005). Bu kurumların yapısal değişimlerinin yanında 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda, neoliberal uygulamalara girmiş olan batılı ülkelerin etkisiyle Doğu ve Merkez

3 IMF Stand-by anlaşmaları, 1952 yılından beri dış finansal ihtiyacı olan ülkelere kullanılan bir finansman aracıdır. Genellikle 12-24 aylık bir süreyi kapsayan stand-by anlaşmalarında (36 ayı geçmemek üzere) alınan kredinin geri ödenmesini sağlayacak makroekonomik ve yapısal politikaların uygulanması yer almaktadır.

Avrupa'daki ülkelerde de neoliberal dönüşüm başlamıştır (Jessop, 2002: 457). Bu şekilde birçok ülkede korumacı politikalarından uzaklaşarak hem ulusal hem de uluslararası düzeyde neoliberal düzenlemeler yaygınlık kazanmıştır.

Daha önce yol, baraj gibi projelere destek veren DB, 1980'lerde yapısal uyum kredileri ile daha kapsamlı bir destek sağlamaya başlamış, ancak bu destek IMF'nin onayına bağlanmıştır. Krizler üzerine yoğunlaşması gereken IMF, bu şekilde gelişmekte olan ülkelerin kalıcı bir parçası haline gelerek, DB ile birlikte hareket etmeye başlamıştır. IMF, bütçe açığı, para politikası, enflasyon, dış ticaret açığı, dış borçlanma gibi konular ile ilgilenirken DB, devletin parayı nereye harcadığı, devletin mali kuruluşları, emek piyasası, ticaret politikası gibi konulara yönelmiştir. Bu süreçte, piyasa başarısızlıklarını ve devletin ekonomideki önemini ortaya koyan Bretton Woods Konferansında kurulan IMF ve DB, 1980'lerde ABD öncülüğünde ekonomik kalkınma ve istikrar için WU'nun bir parçası olan serbest piyasa söylemini öne çıkaran uygulamalara geçmiştir (Stiglitz, 2006: 35-37).

1989 yılında Uluslararası Ekonomi Kurumu (Institute For International Economics) aracılığıyla, Latin Amerika ülkelerinin 1950'lerden beri uygulamış olduğu kalkınma modellerine yönelik fikirleri incelemek üzere bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta, Tablo 1'in ilk sütununda yer alan politikaları öneren Williamson, bu politikaların Washington'da kabul görmesi ile Washington Uzlaşması adını aldığını belirtmiştir (Williamson, 2004). Williamson'a göre bu politikalar ne kadar eleştirilse de yolsuzluğun yaşandığı ve düşük büyüme oranları yanında gelir dağılımındaki eşitsizliğin yoğun olduğu Latin Amerika'da faydalı sonuçlar vermiştir. Ancak WU reformları kapsamında ticaretin serbestleştirilmesi, yüksek faiz oranlarıyla birleştiğinde, işten çıkarmalara ve işsizliğe yol açarken; finans piyasalarının serbestleştirilmesi, uygun yasal düzenlemelerin olmadığı durumda, ekonomik istikrarsızlığa yol açmıştır. WU kapsamındaki politikaları uygulayan başta Latin Amerika ülkelerinde olmak üzere, kalkınmanın yavaş olması, büyüme olsa da bu büyümenin faydalarının eşit paylaşılmaması, yaşanan krizlerin üstesinden gelinememesine yol açmıştır. Bu süreçte yoksul kesimin de göz ardı edildiği ortaya çıkmıştır (Stiglitz, 2006:105-107). Devlete büyük rol veren Doğu Asya ülkelerinin kalkınmada daha başarılı olmasına karşın WU'ya sadık kalan Sahra-altı Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin istikrarsız ekonomik yapılarının devam etmesi, uzlaşının genişletilmesine yol açmıştır.

Rodrik (2009), uzlaşının genişletilmesine yol açan sebepleri birkaç madde ile sıralamıştır. Birincisi, bürokrasiden emek piyasalarına kadar uzanan alanda bir takım kurumsal dönüşümler yapılmaksızın piyasa yönelimli politikaların yetersiz kalabileceğinin fark edilmesidir. İkincisi, finansal sistemin serbestleşmesinin daha iyi bir makroekonomik çerçevenin ve geliştirilmiş ihtiyatlı düzenlemelerin olmaması durumunda krize ve aşırı oynaklığa yol

açabileceği kaygılarının bulunmasıdır. Üçüncüsü de WU'nun yoksulluğu azaltmak adına zenginleri daha da zenginleştirerek yoksulları zaman içinde memnun ettiğine yönelik eleştirileri gidermek için politika çerçevesi sosyal politikalar ve yoksullukla mücadele programlarıyla genişletilmiştir (Rodrik, 2009: 20). Bu şekilde genişletilmiş olan Post-Washington Uzlaşması (PWU) ile neoliberal ilkelerden ayrılmamakla birlikte, bu genel paradigmanın daha sosyal ve daha düzenlemeci bir piyasacılığı öne çıkardığı görülmektedir (Güven, 2013: 47). Buna göre WU çerçevesinde önerilen on politika ve daha sonra bu kuralların yetersiz kalması sonucu genişletilen PWU, Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Washington ve Post-Washington Uzlaşması

Washington Uzlaşması	Post-Washington Uzlaşması
1. Mali disiplin	11. Kurumsal yönetim
2. Kamu harcamalarının yeniden yönlendirilmesi	12. Yolsuzlukla mücadele
3. Vergi reformu	13. Esnek işgücü piyasaları
4. Faiz oranlarının serbestleştirilmesi	14. DTÖ otoritesine bağlılık
5. Standartlaştırılmış ve rekabetçi döviz kurları	15. Uluslararası finansal kural ve standartlara bağlılık
6. Dış ticaretin serbestleştirilmesi,	16. "Ölçülü" Sermaye hareketleri hesabının açılması
7. Doğrudan yabancı yatırımlara açılma	17. Serbest döviz kuru rejimi
8. Özelleştirme	18. Bağımsız Merkez Bankaları/ enflasyon hedefleri belirlenmesi
9. Deregülasyon	19. Sosyal güvenlik ağıları
10. Mülkiyet haklarının korunması	20. Yoksulluğun azaltılması

Kaynak: Rodrik, 2007: 17; Rodrik, 2009: 19.

2. Neoliberal Politikalar Kapsamında Bir Ekonomik Serbestlik Endeksinin Belirlenmesi

Bazı bağımsız kuruluşlar tarafından, ülkelerin bireysel, toplumsal, ekonomik ve politik serbestlik düzeyini belirlemeye yönelik endeksler oluşturulmuştur. Bu kuruluşlardan ABD'de, küresel özgürlüklerin artmasını

savunan ilk kuruluş olduğunu belirten ve 1941 yılında kurulmuş olan Freedom House, 1972 yılından itibaren *Freedom House (FH)* adıyla politik ve bireysel özgürlükleri belirleyen bir endeks hazırlamaktadır. Kanada kökenli uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan Fraser Enstitüsü, 1995 yılından itibaren *Economic Freedom of the World (EFW)* endeksini oluştururken aynı dönemden itibaren ABD kökenli Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafından *Index of Economic Freedom (IEF)* endeksi oluşturulmaktadır.

Ekonomik serbestlik endeksleri, “ekonomik özgürlük” kavramının temel unsurlarından yola çıkılarak geliştirilmektedir. Bu endeksler kapsamında ekonomik özgürlük; her insanın kendi emek ve mülkiyetini kontrol etmek istemesini temel hak olarak tanımlamaktadır. Buna göre, ekonomik özgürlüğe sahip bir toplumda bireyler, çalışmak, üretmek, tüketmek ve istedikleri alanda yatırım yapmakta özgürdürler. Ekonomik olarak özgür toplumlarda, emek, sermaye ve malların serbestçe hareket etmesine izin veren hükümetler, kendilerini korumak için gerekenden fazla bir özgürlük kısıtlamasından kaçınırlar. Özgürlüklerin ülkelerin refahını arttırdığı görüşüne sahip olan bu endekslerde, ekonomik özgürlük ile ekonomik hedefler arasında pozitif bir ilişki olduğu kabul edilmektedir.

Özgürlük Evi (FH), dünya çapında özgürlüğün yayılmasını destekleyen, bağımsız bir sivil toplum örgütüdür. 1972 yılından itibaren oluşturulmaya başlanan FH endeksi, 195 ülkeyi ve 15 bölgeyi kapsamaktadır. 1’den 7’ye kadar değerler verilen skorlara göre ülkeler baskıcı, kısmen baskıcı, kısmen özgür ve özgür ülke olarak sıralanmaktadır.

1995 yılından itibaren Heritage Vakfı ve The Wall Street Journal tarafından yıllık olarak hazırlanan IEF endeksi, ülkelerin serbestlik düzeyini, ekonomik özgürlüğü etkileyen dört alanda değerlendirmektedir. Bu alanlar *hukukun üstünlüğü, sınırlı devlet, düzenlemelerin etkinliği ve açık piyasalar* olarak sıralanmaktadır. IEF ekonomik özgürlük endeksinde, 100 maksimum 0 ise minimum değeri temsil etmektedir. 80 ve üzeri ortalama skora sahip olan ülkeler serbest, 70-79.9 arasındaki ülkeler genellikle serbest, 60-69.9 arası ülkeler ılımlı serbest, 50-59.9 arasında yer alan ülkeler genellikle serbest değil, 50’nin altında kalan ülkeler ise baskıcı olarak tanımlanmıştır. 2015 yılı IEF endeksi 178 ülke için oluşturulmuştur.

1996 yılında Fraser Enstitüsü tarafından yayınlanmaya başlanan EFW ile ülke ve bölgelerin ekonomik özgürlük dereceleri ölçülmektedir. EFW’ye göre özgürlüğün yapı taşları; kişisel tercihler, piyasalarla birlikte eşgüdümlü gönüllü mübadele, piyasalara giriş ve rekabet serbestisi, kişilerin ve mülkiyetlerin başkalarının baskısından korunması olmak üzere dört madde ile açıklanmıştır. Ekonomik olarak özgür olan toplumlarda, hükümetlerin birincil rolü bireyleri ve bu bireylerin mülkiyet haklarını başkalarına karşı korumaktır. EFW

endeksinin oluşturulmasında değer yargıları ya da taraflı hazırlanan raporlara yer verilmemesine özen gösterildiği belirtilmektedir. EFW endeksi 5 ana alan ile 24 bileşenden ve 42 alt-bileşenden oluşmaktadır. Beş ana alan:

- 1) Devletin büyüklüğü,
- 2) Hukuksal yapı ve mülkiyet haklarının korunması,
- 3) Sağlam para,
- 4) Uluslararası ticaret serbestisi,
- 5) Düzenlemeler.

Bu ana alanların bileşenleri ve alt bileşenleri ayrıntılı olarak Tablo 2’de yer almaktadır. Her bir bileşen ve alt bileşen 0 ile 10 arasında derecelendirilmektedir. 10 olası en yüksek puanı gösterirken 0 en düşük puandır. Yüksek puanlar ekonomik özgürlük düzeyinin arttığını göstermektedir. Alt bileşenlerin ortalamaları bir üst bileşenin puanlamasını vermektedir. Üst bileşenlerin ortalamaları da her bir ana alanın puanını belirlemektedir. Ana alanların ortalaması da her bir ülkenin serbestlik düzeyini gösteren endeks değerini oluşturmaktadır⁴. 2015 yılı EFW raporunda 157 ülke ve bölge için 2013 yılını kapsayan serbestlik endeksi oluşturulmuştur. Raporda, 1980 yılından itibaren 102 ülke ve bölge için düzenli veri bulunduğu belirtilmiştir.

4 EFW endeksi hazırlanırken, kullanılan ham verilere göre farklı formüller uygulanmaktadır. Örneğin veri kaynağı yine bir endeks ise bu endeksin 0-10 arasında değerler alması sağlanır. Ham veriler kategorik olarak hazırlanmışsa, örneğin yurtiçi ve yurt dışı olmak üzere yabancı mevduat hesabı bulundurma serbestisi için her iki hesabın bulunması durumunda 10, sadece birinin bulunması durumunda 5, hiçbirinin olmaması durumunda ise 0 değeri verilmektedir. Son olarak, ham veriler sayısal ve sürekliliği bulunan veriler ise bu durumda her bir değişken için belirlenen bir maksimum ve minimum değeri ile $((X_{\max}-X_i)/(X_{\max}-X_{\min})) \cdot 10$ formülü kullanılarak endeks sayıları elde edilir. Ülkelere ait değerler maksimuma yaklaştıkça 10’a, minimum yaklaştıkça da 0’a yakın değerler olacaktır (Lawson, 2008: 179).

Tablo 2. EFW Endeksi Ana Alan, Bileşen ve Alt Bileşenleri

<p style="text-align: center;">1.DEVLETİN BÜYÜKLÜĞÜ</p> <p>A. Kamu tüketimi B. Transfer ve sübvansiyonlar C. Kamu girişimleri ve yatırımları D. En yüksek marjinal vergi oranları i. Gelir vergisi oranları ii. Gelir ve ücret vergi oranları</p>	<p style="text-align: center;">4.ULUSLARARASI TİCARET SERBESTLİĞİ</p> <p>A. Tarifeler i. Ticaretten elde edilen vergi gelirleri (% ticaret sektörü) ii. Ortalama tarife oranı iii. Tarife oranları standart sapması B. Düzenleyici ticaret engelleri i. Tarife dışı ticari engeller ii. İthalat ve ihracat uyum maliyetleri C. Kara borsa döviz kuru D. Sermaye ve insan hareketlerinin denetimi i. Yabancılar için sahiplik/yatırım kısıtlamaları ii. Sermaye kontrolü iii. Yabancıların giriş özgürlüğü</p>
<p style="text-align: center;">2.HUKUK SİSTEMİ VE MÜLKİYET HAKLARI</p> <p>A. Yargı bağımsızlığı B. Tarafsız mahkemeler C. Mülkiyet haklarının korunması D. Kanun ve politikalar yönetimine askeri müdahale E. Hukuksal sistemin bütünlüğü F. Sözleşmelerin yasal uygulaması G. Reel varlık satışlarında düzenleme maliyetleri H. Polis güvenilirliği İ. Suç maliyetleri</p>	<p style="text-align: center;">5.DÜZENLEMELER</p> <p>A. Kredi piyasaları düzenlemeleri i. Banka sahipliği ii. Özel sektör kredisi iii. Faiz oranlarının kontrolü/negatif reel faiz oranı B. İşgücü piyasaları düzenlemeleri i. Çalıştırma düzenlemeleri ve asgari ücret ii. Çalıştırma ve işten çıkarma düzenlemeleri iii. Toplu görüşmelerin merkezileştirilmesi iv. Çalışma saatleri düzenlemeleri v. Çalışanı işten çıkarma maliyetleri vi. Zorunlu askerlik C. İş düzenlemeleri i. İdari gereksinimler ii. Bürokratik maliyetler iii. Bir işe başlama iv. Ekstra ödemeler/rüşvet/adam kayırma v. Lisans kısıtlamaları vi. Vergi uyum maliyetleri</p>
<p style="text-align: center;">3.SAĞLAM PARA</p> <p>A. Para artışı (M1 para arzı) B. Enflasyonun standart sapması C. En son yıla ait enflasyon oranı D. Döviz hesabı bulundurma serbestliği</p>	

Kaynak: EFW, 2015: 4

Yukarıda sıralan serbestlik endeksleri dışında benzer amaçlarla kullanılabilen Dünya Ekonomi Forumu (World Economic Forum) tarafından hazırlanan *Küresel Rekabet Raporu*, ülkelerdeki rekabet ortamını gösteren makroekonomik koşullar, kamu kurumlarının niteliği ve teknoloji gibi ekonomik göstergeleri içermektedir. Dünya Bankası'nın hazırladığı *İş Yapma Raporu* (Doing Business Report), bir ülkede yatırım koşulları için para ve

zaman maliyetlerini göstermek üzere oluşturulmaktadır. Bu raporlar aynı zamanda IEF, EFW gibi endeksler için de üçüncü taraf kaynaklar arasında yer almaktadır.

Bu endeksler arasında Fraser Enstitüsü tarafından hazırlanan EFW endeksinin kapsamına bakıldığında, neoliberal uygulamaları temsilen kullanılabilir en iyi endeks olduğu söylenebilir. Endeksi hazırlayan Hall ve Lawson (2013), EFW endeksinin klasik liberal gelenek içinde hazırlanan bir endeks olduğunu vurgulamışlardır. Endeks hazırlanırken, objektif içeriklerin anket ya da değer yargılarına tercih edilmesine dikkat edildiği ve IMF, DB, Dünya Ekonomi Forumu gibi dış veri kaynaklarına başvurularak yazarların değer yargılarıyla veri oluşturmasına engel olduğu ifade edilmiştir (Hall ve Lawson, 2013: 3).

Lawson (2008), diğer endekslere göre EFW endeksinde daha az ülkenin yer almasını, kendinden başka ülkeler ile bir paylaşımı olmayan ve ekonomik özgürlük ihlalleri kendine has olan ülkelerin endeks dışında bırakılmasıyla açıklamıştır. Küba ve Kuzey Kore gibi ülkelerin üçüncü taraf kaynaklarında verilerinin şüpheli olması, bu ülkelerin EFW endeks değerinin hesaplanmasına da engel olmaktadır. Lawson (2008), endeksin geneli için, kullanılan verilere yönelik yöntemlerin değişmesi ve bazı verilerin yayınlanmaması durumunda EFW endeksinin de yeniden düzenlenmesini bir dezavantaj olarak açıklamıştır.

Literatürde yer alan çalışmalarda, ekonomik serbestlik endeksleri arasında en çok EFW'nin kullanıldığını belirten De Haan, Lundström ve Sturm (2006), bu endeksin 2004 yılı değişkenleri ile WU arasındaki ilişkiyi belirleme yoluna gitmişlerdir. Ancak yıllar içinde EFW endeksinin içeriğinin değişmesi, De Haan, Lundström ve Sturm (2006) çalışmasında 2004 yılında karşılık olarak gösterilen EFW değişkenlerinin 2015 yılı raporuna göre yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir⁵. Bu durumda 2015 yılı EFW endeksi ve WU arasındaki ilişki Tablo 3'teki gibi oluşturulmuştur.

5 EFW endeksinin oluşturulmaya başlandığı 1995 yılındaki ilk raporunda, ekonomik serbestliğin temel yapı taşları olarak kişisel tercih, özel mülkiyetin korunması ve serbest mübadele sıralanmıştır. 17 bileşenden oluşan ilk endekste, para ve enflasyon, kamu faaliyetleri ve düzenlemeler, vergi düzenlemeleri ve uluslararası mübadelenin kısıtlanması olmak üzere dört ana grup yer almıştır. 2000 yılı raporunda bileşenler ve ana grup sayısı artmıştır. 23 bileşenden oluşan 2000 yılı raporunda, devletin büyüklüğü, ekonomik yapı ve piyasaların kullanımı, para politikası ve fiyat istikrarı, alternatif para kullanımı serbestisi, hukuksal yapı ve özel mülkiyetin güvenliği, yabancı ticaret serbestisi ve sermaye piyasalarında mübadele serbestliği olmak üzere yedi ana grup yer almıştır. 2002 yılında 21 bileşen olan endeks şu anda mevcut olan beş ana bileşen altında birleştirilmiştir. Daha sonraki

Tablo 3. Washington Uzlaşması ve EFW Endeksi

Washington Uzlaşması	EFW endeksi
Mali Disiplin: Bütçe açığının enflasyon vergisine gerek duyulmadan finansmanı sağlanabilecek düzeyde küçük olması	3.SAĞLAM PARA A. Para artışı (M1 para arzı) B. Enflasyonun standart sapması C. En son yıla ait enflasyon oranı
Kamu harcamaları: kamu harcamalarının yönetim, savunma gibi düşük getirisi olan alanlardan temel sağlık ve eğitim gibi ekonomik getirisi yüksek ve gelir dağılımı artırma potansiyeli olan alanlara yeniden yönlendirilmesi	1.DEVLETİN BÜYÜKLÜĞÜ A. Kamu tüketimi B. Transfer ve sübvansiyonlar
Vergi reformu: genişletilmiş vergi esası, marjinal vergi oranları kesintisi ve vergi yönetimi	1.DEVLETİN BÜYÜKLÜĞÜ D. En yüksek marjinal vergi oranları i. Gelir vergisi oranları ii. Gelir ve ücret vergi oranları
Finansal serbestleşme: piyasa koşullarında objektif bir şekilde belirlenecek olan faiz oranları ile, ayrıcalıklı borçlular için ayrıcalıklı faiz oranlarının kaldırılması, pozitif reel faiz oranı sağlanması	3.SAĞLAM PARA D. Döviz hesabı bulundurma serbestliği 5.DÜZENLEMELER A. Kredi piyasaları düzenlemeleri i. Banka sahipliği ii. Özel sektör kredisi ii. Faiz oranlarının kontrolü/negatif reel faiz oranı
Döviz kuru: ihracatta rekabeti sağlayabilecek birleştirilmiş bir döviz kuru	4.ULUSLARARASI TİCARET SERBESTLİĞİ C. Kara borsa döviz kuru

yıllar içinde geliştirilen raporda, ana bileşenler aynı kalırken bileşen sayısı ve verisine ulaşılabilen ülke sayısı artış göstermiştir.

<p>Ticaretin serbestleştirilmesi: miktar kısıtlamalarının yerini düşük oranlı tarifelere bırakması</p>	<p>4.ULUSLARARASI TİCARET SERBESTLİĞİ</p> <p>A. Tarifeler</p> <p>i. Ticaretten elde edilen vergi gelirleri (% ticaret sektörü)</p> <p>ii. Ortalama tarife oranı</p> <p>ii. Tarife oranları standart sapması</p> <p>B. Düzenleyici ticaret engelleri</p> <p>i. Tarife dışı ticari engeller</p> <p>ii. İthalat ve ihracat uyum maliyetleri</p>
<p>Doğrudan yabancı yatırımlar: yurt içi ve yabancı firmaların eşit koşullarda rekabetini sağlayarak yabancı firmaların giriş engellerinin kaldırılması</p>	<p>4.ULUSLARARASI TİCARET SERBESTLİĞİ</p> <p>D. Sermaye ve insan hareketlerinin denetimi</p> <p>i. Yabancılar için sahiplik/yatırım kısıtlamaları</p> <p>ii. Sermaye kontrolü</p> <p>ii. Yabancıların giriş özgürlüğü</p>
<p>Özelleştirmeler</p>	<p>DEVLETİN BÜYÜKLÜĞÜ</p> <p>C. Kamu girişimleri ve yatırımları</p>
<p>Kuralsızlaştırma: yeni firmaların girişini engelleyen ya da rekabeti kısıtlayan düzenlemelerin kaldırılması ve tüm düzenlemelerin güvenlik, çevresel koruma ya da finansal kurumların tedbirli gözetimi gibi kriterlere göre sağlanması</p>	<p>5.DÜZENLEMELER</p> <p>B. İşgücü piyasaları düzenlemeleri</p> <p>i. Çalıştırma düzenlemeleri ve asgari ücret</p> <p>ii. Çalıştırma ve işten çıkarma düzenlemeleri</p> <p>ii. Toplu görüşmelerin merkezileştirilmesi</p> <p>iv. Çalışma saatleri düzenlemeleri</p> <p>v. Çalışanı işten çıkarma maliyetleri</p> <p>vi. Zorunlu askerlik</p> <p>B. İş düzenlemeleri</p> <p>i. İdari gereksinimler</p> <p>ii. Bürokratik maliyetler</p> <p>ii. Bir işe başlama</p> <p>iv. Ekstra ödemeler/rüşvet/adam kayırma</p> <p>v. Lisans kısıtlamaları</p> <p>vi. Vergi uyum maliyetleri</p>

Mülkiyet hakları: ekonomide aşırı maliyetlere yol açmadan mülkiyet haklarının korunmasını sağlayan yasal düzenlemeler	<p>HUKUK SİSTEMİ VE MÜLKİYET HAKLARI</p> <p>A. Yargı bağımsızlığı B. Tarafsız mahkemeler C. Mülkiyet haklarının korunması D. Kanun ve politikalar yönetimine askeri müdahale E. Hukuksal sistemin bütünlüğü F. Sözleşmelerin yasal uygulaması D. Reel varlık satışlarında kısıtlayıcı düzenlemeler E. Polis güvenilirliği F. Suç maliyetleri</p>
---	---

Kaynak: De Haan, Lundström ve Sturm, 2006: 160-161, EFW, 2015: 4

Yukarıdaki açıklamalar kapsamında, WU ile ilişkilendirilen EFW endeksinin, neoliberal uygulamaların ülkelerin serbestlik düzeylerinde yol açtığı değişimi göstermesi açısından, bu çalışma kapsamında kullanılabilir bir endeks olarak kabul edilmiştir.

2015 yılı EFW raporunda, 2013 yılı verilerine göre Çin'in özel bir bölgesi olan Hong Kong 8.97 ile en serbest ve 3.23 ile Venezuela en az serbest ülke olarak belirlenmiştir.

Raporda, 1980 yılından itibaren düzenli verisi bulunan 102 ülke ile Dünya ekonomisinin serbestlik düzeyi hesaplanmıştır. 2008 yılında başlayan küresel kriz sonucunda, ülkelerde uygulanan kurtarma politikaları dünya serbestlik düzeyini düşürmüştür. Buna göre 1980 yılında 5.31 olan Dünya ekonomisinin ortalama serbestlik düzeyi 2005 yılında 6.84 oranına çıkmıştır. 2010 ve 2012 yıllarında 6.83'e inen endeks değeri 2013 yılında 6.86 olmuştur.

1980 yılı sonrasında birçok ülkede uygulanmaya başlanan serbestleştirme, özelleştirme ve deregülasyonlar ile ülke ekonomileri ve dünya ekonomisi daha serbest bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Bu durum kaçınılmaz olarak ülkelerin birbirleri ile ekonomik ve politik bağlantılarını da arttırmıştır. Ülkeler dış ticaret, finansal sermaye hareketleri ve beşeri hareketler ile daha fazla etkileşim içinde olmuştur. Ülkelerin küresel krizden etkilenme düzeylerinde neoliberal uygulamalarının etkili olup olmadığını belirlemek üzere bir sonraki alt başlıkta EFW endeksi kapsamında bir analiz yapılmaktadır.

3. EFW Endeksi Kapsamında Küresel Kriz Analizi

Bu bölümde, neoliberal politikalar sonucunda ülkelerdeki ekonomik serbestlik düzeylerini temsilen EFW endeksi verileri kullanılmaktadır. EFW endeksi yanında DB veri tabanından büyüme oranları ve ILO (International

Labour Organization) tarafından açıklanan işsizlik oranlarını içeren bir tablo oluşturulmuştur.

Ülkelerin, 2008 yılında küresel krizin etkisine girmeye başlaması nedeniyle, değişkenlerin kriz öncesi yıl olan 2007 değerleri kullanılmaktadır. Buna göre hazırlanan Tablo 4'ün sütunlarda, EFW endeksine göre gruplanan ülkeler, en az serbestten en çok serbest olan ülkelere doğru dört gruba ayrılmıştır. Tablonun satırları ise ülkelerin krizden etkilenme düzeylerini göstermek üzere büyüme oranlarına göre kategorize edilmiştir. Bu değerler yukarıdan aşağıya doğru -%5 ve -%5'ten küçük, -%5 ile -%3 arası, -%3 ile -%1 arasında büyüme oranlarına sahip krizden daha çok etkilenenler, % -1 ve % 1 arasında yer alan ve daha az etkilendiği kabul edilen ülkeler, %1-%3, %3-%5 arasında ve %5'ten çok büyüyen ülkeler olarak sıralanmıştır. Tabloda yer alan ülke sayısı, 2007 yılında, serbestlik endeksi verisi bulunan ülkeler dikkate alınarak belirlenmiştir. Buna göre 139 olan ülke sayısı, her bir kategori için serbestlik düzeyine göre sıralandıktan sonra dört gelir grubuna ayrılmıştır.

Tablo 4'te ülke isimlerinin yanında, parantez içinde yer alan oranlar, kriz dönemine ilişkin işsizlik oranlarındaki farkı göstermektedir. Bu oran, küresel krizin en derin yaşandığı 2009 yılındaki işsizlik oranı ile krizin henüz başlamadığı 2007 yılı işsizlik oranı arasındaki farka eşittir. Bu şekilde kriz dönemi büyüme oranlarının yanında ülkelerin işsizlik oranlarındaki değişimi de dikkate alan bir tablo oluşturulmuş olmaktadır. Tablonun bir özelliği de ülkelerin kriz dönemindeki gelir düzeylerinin renklerle ifade edilmesidir. Kullanılan gelir düzeyleri yine 2007 yılı DB gelir sınıflamasına göre belirlenmiştir. 2007 yılı gelir düzeyi sınıflamasına göre, kişi başına düşen gayri safi milli geliri 935 dolar ve altında bulunan ülkeler düşük (siyah renk), 936 dolar ile 3,705 dolar arasında yer alan ülkeler alt-orta (mavi), 3,706 dolar ile 11,455 dolar arasında olan ülkeler üst-orta (yeşil), 11,456 dolar ve üzerinde olan ülkeler ise yüksek gelir (kırmızı) düzeyindedir. Bu şekilde hazırlanan bir tabloda, aynı anda ülkelerin serbestlik düzeyi, gelir düzeyi, kriz dönemi büyüme oranı ve işsizlik oranındaki değişimi görebilme imkanı bulunmaktadır. İşsizlik oranlarındaki değişimlere bakıldığında, kriz döneminde daralan ekonomilerde işsizliğin arttığı, buna karşın büyümeye devam eden ülkelerde işsizliğin azalmış olduğu ya da çok küçük oranlarda artmış olduğu görülmektedir. Bu durumda kriz dönemi büyüme oranları, ülkelerin krizden etkilenme düzeylerini göstermesi açısından kullanılabilir bir değişken olmaktadır.

Ülkelerin ekonomik serbestlik düzeyini gösteren özet endeks değeri kapsamında bir gruplama yapılarak oluşturulan Tablo 4'e göre, yüksek gelirli ve ekonomik serbestliği yüksek olan ülkelerin kriz döneminde ekonomileri oldukça daralmış ve işsizlik oranları artmıştır. Yüksek gelirli ülkelerin aksine, gelir düzeyi daha düşük olan ülkeler, kriz döneminde oldukça iyi bir

performans sergilemişlerdir. Yani ulusal ve uluslararası alanda daha serbest bir yapıya sahip ve çoğunlukla yüksek gelirli olan ülkeler krizden en çok etkilenen ülkeler olmuştur.

Tablo 4. EFW Endeksine Göre Ülkelerin Kriz Dönemi Performansı

Kriz dönemi büyüme oranları	En az serbest (3.25-6.27)	Üçüncü serbest (6.31-6.99)	İkinci serbest (7.00-7.55)	En serbest (7.57-9.13)
(-5) den küçük	Ukrayna (2.4) Zimbabve (1.3)		Letonya (11.1) Litvanya (9.4)	Estonya (9.1)
(-5) - (-3)			Ermenistan (-9.7) İtalya (1.7)	İrlanda (7.4) Finlandiya (1.4) Japonya (1.1) Bahamalar (6.3)
(-3) - (-1)	Gabon (0.2)	Hırvatistan (-0.5) Türkiye (3.7) Barbados (2.6) Meksika (1.8) Rusya (2.3)	İsveç (2.2) Macaristan (2.6) Jamaika (2.0) Yunanistan (1.2) Slovenya (1.1) Portekiz (1.5) Fransa (1.1) İspanya (9.7) Çek Cum. (1.4)	Danimarka (2.2) Lüksemburg (1.0) İngiltere (2.4) Kuveyt (0.1) Almanya (-0.9) İzlanda (4.9) ABD (4.7) Avusturya (0.4) Bir. Arap Em.(0.8)
(-1) - (+1)		Moritanya (-0.3) Tayland (0.3) Güney Afrika (1.4) Moldova (1.3)	Belçika (0.4) Gürcistan (3.6) Botsvana (-0.1) Trinidad & Tob.(-0.2) Fiji (0.1) Nikaragua (1.6) Bulgaristan (-0.1) Romanya (0.5) Honduras (0.4)	Yeni Zelanda (2.4) El Salvador (1.0) Kanada (2.3) Norveç (0.7) Hollanda (0.2) Tayvan (0.0) Hong Kong (1.2) İsviçre (0.5) Slovak Cum. (1.1) Malta (0.4) Singapur (1.3) Kıbrıs (1.5) Kosta Rika (3.2)

(+1) -(+3)	Venezuela (0.3) Madagaskar (0.7) Cezayir (-3.6) Orta Afr.Cum.(0.0) İran (1.4) Pakistan (-0.2) Brezilya (0.2) Kamerun (0.7) Guyana (0.7) Togo (-0.1) Fildişi Sahili (0.0)	Paraguay (0.9) Bosna Hersek (-5.6) Namibya (10.4) Arjantin (0.1) Malezya (0.5) Haiti (-0.1) Dominik Cum.(-0.8) Makedonya (-2.7) Kolombiya (0.6) Filipinler (0.1)	Kenya (-0.1) Guatemala (0.6) Belize (2.4) Kazakistan (-0.7) İsrail (0.2)	Şili (2.6) G. Kore (0.4) Avustralya (1.2)
(+3) - (+5)	Senegal (0.0) Gine-Bissau (-0.1) Ekvador (1.5) Çad (0.0) Benin (0.1) Burundi (-0.1) Sierra Leone (0.0) Nijer (0.0) Kongo, Dem. (0.0) Lesotho (-0.4) Bolivya (-1.8) Myanmar (0.1)	Polonya (-1.4) Moğolistan (-1.3) Tunus (0.9) Mali (0.0) Sri Lanka (-0.1)		Mauritius (-1.2) Bahreyn (-0.6)
(+5) üzeri	Burkina Faso (0.0) Suriye (-0.3) Bangladeş (0.7) Mozambik (0.0) Kongo, Cum. (0.0) Angola (0.2) Malawi (-0.1) Çin (0.6) Etiyopya (0.0) Azerbaycan (-0.6)	Fas (-0.7) Nepal (0.1) Endonezya (-1.2) Tanzanya (0.5) Vietnam (0.3) Mısır (0.5) Gana (0.4) Hindistan (0.2) Pap. Yeni Gine (0.0) Nijerya (0.0) Ruanda (0.0)	Peru (-0.1) Arnavutluk (0.3) Kırgızistan (0.2) Uruguay (-1.9) Umman (-0.1) Uganda (1.2) Zambiya (-0.1)	Ürdün (-0.2) Panama (0.2)

Not: Ülke adlarının yanındaki parantezlerin içindeki değerler 2009 yılındaki işsizlik oranı ile 2007 yılı işsizlik oranı arasındaki farka eşittir. Tablodaki renkler 2007 yılı DB gelir sınıflamasına göre yazılmıştır. Siyah renkli yazılan ülkeler düşük gelirli, mavi renkli yazılan ülkeler alt-orta gelirli, yeşil renkli yazılan ülkeler üst-orta gelirli, kırmızı yazılan ülkeler gelişmiş ülkelerdir.

Tablo 4’te bazı ülkelerin genel eğilimin dışında kaldığı görülmektedir. Yani ekonomik olarak daha serbest olup yüksek oranlarda büyüyen ya da serbestlik düzeyi daha düşük olup ekonomisi daralan ülkeler olmuştur. Bu durum, küresel finansal kriz ile çakışan diğer küresel olaylar ile açıklanabilir.

2007 yılında ABD’de başlayan finansal kriz dünya ekonomik krizine dönüşürken, gıda krizi, enerji fiyatlarındaki artış ve dünya ticaretinde yaşanan tıkanıklık süreciyle örtüşmüştür. 2007 yılının birinci çeyreğinde büyük banka kayıpları yaşanırken, aynı yılın son çeyreğinde gıda ihracatında kısıtlamalar başlamıştır. 2008 yılının ikinci çeyreğinde gıda fiyatları zirve yapmış, üçüncü çeyreğinde de Lehman Brothers iflas etmiştir (IEG, 2011: 8-9).

Ancak küresel kriz sürecini ele alan çalışmalarda, finansal piyasalarını aşırı serbestleştiren ve denetlemeyen özellikle gelişmiş ülkelerin krizden daha çok etkilendiği vurgulanmıştır. Bu sonuç, EFW endeksi kapsamında oluşturulan tabloda da görülmüştür. Sonuç olarak, daha serbest ekonomiye sahip olan dünya ekonomisi ile daha çok bütünleşen özellikle yüksek gelirli ülkelerin krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir. Bu durumu belirlemek üzere bir sonraki bölümde ekonometrik bir analiz yapılmaktadır.

4. Küresel Krize Yönelik Ekonometrik Bir Analiz

Çalışmanın bu bölümünde küresel kriz literatüründe öne çıkan kesit verisi regresyon analizi ile 2008-09 yılları ortalama büyüme oranının bağımlı değişken olarak yer aldığı ekonometrik bir analiz yapılmaktadır. Analizde yer alan bağımsız değişkenler 2007 yılı yurtiçi kredi hacminin GSYH’ye oranı, 2007 yılı cari işlemler ve kamu dengesinin GSYH içindeki payı, 2008 yılı nisan ayı döviz kuru rejimini gösteren kukla değişkeni⁶ ve ekonomik serbestlik düzeyini gösteren 2007 yılı EFW endeks değerleridir. EFW endeksinin 2007 yılı devlet büyüklüğü, mülkiyet hakları, sağlam para ve düzenlemeler ana alanları ile düzenlemelerin kredi, işgücü ve iş yapma ana bileşenlerinin endeks değerleri kullanılmaktadır. Uluslararası ticaret serbestisi endeksinin alt bileşenlerinden tarife ve tarife dışı düzenlemelerin ortalama değeri ile ticari serbestlik düzeyi oluşturulmuştur. Ayrıca uluslararası ticaret serbestisi endeksinin sermaye kontrolü alt bileşeni kullanılmıştır (Tablo 5). Ancak analiz öncelikle yükselme dönemi olarak kabul edilen 2002-2007 yılları için uygulanmıştır.

6 Döviz kurunu tamamen dalgalanmaya bırakan ve gözetimli dalgalanmaya bırakan ülkeler için 1, diğer döviz kuru rejimlerini uygulayan ülkeler için 0 değeri verilmiştir.

Tablo 5. Analizde Yer Alan Değişkenlere Ait Bilgiler

Değişkenler	Tanımı	Veri Kaynağı
büyüme	GSYH değişim oranı	Dünya Bankası World Development Indicators (WDI) Temmuz 2015
kamu	Kamu dengesinin GSYH'ye oranı	IMF World Economic Outlook (WEO) Nisan 2015
cari	Cari işlemler dengesinin GSYH'ye oranı	IMF World Economic Outlook (WEO) Nisan 2015
kredi	Yurtiçi kredi hacminin GSYH'ye oranı	Dünya Bankası World Development Indicators (WDI) Temmuz 2015
kur	2008 yılı nisan ayı döviz kuru rejimini gösteren kukla değişkeni	IMF The Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions (AREAER) Nisan 2008
endeks	Ekonomik serbestlik endeksi özet değeri	Economic Freedom of the World, 2015
devlet	Devletin büyüklüğü endeks değeri	Economic Freedom of the World, 2015
mülkiyet	Hukuksal yapı ve mülkiyet haklarının korunması endeks değeri	Economic Freedom of the World, 2015
para	Sağlam para endeks değeri	Economic Freedom of the World, 2015
ticaret	Uluslararası ticaret serbestisi endeksinin alt bileşenlerinden tarife ve tarife dışı düzenlemelerin ortalama endeks değeri	Economic Freedom of the World, 2015
sermaye	Uluslararası ticaret serbestisi endeksinin sermaye kontrolü değeri	Economic Freedom of the World, 2015
kredip	Düzenlemelerin kredi ana bileşeni endeks değeri	Economic Freedom of the World, 2015
isgucup	Düzenlemeler işgücü piyasaları ana bileşeni endeks değeri	Economic Freedom of the World, 2015
isp	Düzenlemelerin iş yapma ana bileşeni endeks değeri	Economic Freedom of the World, 2015

Buna göre kriz öncesi dönem için uygulanan kesit verisi regresyon analizleri sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır. Bu analizde değişkenlerin 2002-2007 yılları ortalama değerleri kullanılmıştır. Bu analiz kapsamında uygulanan on modelde kredi değişkeni istatistiki olarak anlamlı çıkan tek değişken olmuştur (%1 hata payıyla). Yurtiçi kredi değişkeni kriz öncesi dönemde büyüme oranı ile ters yönlü bir ilişki göstermiştir. Bu durum düşük büyüme oranlarına sahip olan ülkelerde kredi genişlemesi ile talebin canlandırılmasının etkili bir yöntem olmadığına dair bir çıkarım oluşturabilir. Kriz öncesi dönemde serbestlik endeksine ait hiçbir değişkenin istatistiki olarak anlamlı çıkmadığı

görülmektedir. Bu durum, dünya genelinde büyüme kaydedilen bir dönemde, ekonomilerde artan serbestleşme uygulamalarının ülke ekonomilerinin büyüme oranları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Kriz dönemini kapsayan analizde ise endeks özeti, mülkiyet hakları, sağlam para, ticaret ve kredi piyasası düzenlemelerini içeren endeks değişkenleri için istatistiki olarak anlamlı negatif katsayılara ulaşılmıştır (Tablo 7). Bu durumda kriz öncesi serbestlik düzeyi ile kriz dönemi ekonomik büyüme oranları arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Serbestlik endeksine ait diğer değişkenlerin katsayıları ise anlamlı çıkmamıştır.

Kriz dönemi analizinde, büyüme oranının 2007 yılı kamu dengesi ile negatif, 2007 yılı cari işlemler dengesi ile pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 7). Bu durumda 2007 yılı kamu dengesi açık olan ülkelerin kriz döneminde daha az etkilendiği söylenebilir. Bu durum kamu açığının büyümeyi azalttığını savunan neoliberal görüşün aksine bir sonuç olmuştur. Kriz öncesi cari işlemler dengesi ile kriz dönemi büyüme oranı arasında ise pozitif yönlü elde edilen katsayıya göre, cari işlemler açığı fazla olan ülkeler krizden oldukça etilenmiş demektir. Kredi değişkeni de tüm modellerde %1 hata payı ile kriz dönemi büyüme oranını azaltan bir etkiye sahip değişken olarak belirlenmiştir. Buna göre milli gelir içinde kredi hacmi yüksek olan ülkelerin krizden daha derin etkilendiği söylenebilir. Kur değişkeni ise hiçbir modelde istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır.

Kriz dönemine ilişkin bu sonuçlar küresel kriz kapsamında benzer analizlerin uygulandığı diğer çalışmalarla tutarlı çıkmıştır. Bu çalışmalardan Claessens vd. (2010), çeyrek dönemli büyüme oranları kapsamında ülkelerin krize girme sırasına göre gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 58 ülke için kesit verisi regresyon analizi uygulamışlardır. Çalışmada, krize yönelik belirlenen üç performans üzerinde, ev fiyatlarındaki artış, banka kredilerindeki artış ve cari işlemler dengesi açığının istatistiki olarak anlamlı değişkenler olduğu belirlenmiştir.

Üretim, tüketim ve yurtiçi talep üzerinden küresel krizin etkisini inceleyen Lane ve Milesi-Ferretti (2010), krizin boyutunu, kriz dönemi olan 2008-2009 yılları büyüme oranı ile yükselme dönemi olarak 2005-2007 yılları büyüme oranı arasındaki farka göre belirlemiştir. Uygulanan kesit verisi regresyon analizinde, kredi oranlarındaki hızlı artışların ve cari işlemler açığının kriz sürecinde önemli bir etkisinin olduğu, buna karşın ticaret açıklığı ve sanayi payının istatistiki olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dullein (2010), 2008-2009 yılları ortalama büyüme oranı ile 2003-2007 yılları ortalama büyüme oranı farkının bağımlı değişken olarak kullandığı modelinde, sadece 2007 cari işlemler dengesi ve kişi başına düşen GSYH değişkenlerinin katsayılarını negatif ve anlamlı bulmuştur.

Aiginger'in (2011), sanayileşmiş ülkeler ile birlikte Çin, Hindistan, Türkiye, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya ve Romanya'dan oluşan 37 ülke ile gelişmiş ülkeler ve bağlantılı olan yükselen piyasa ekonomilerinin yer aldığı analizinde, en iyi açıklayıcı değişkenler cari işlemler dengesi ve kredi genişlemesi olmuştur.

Berkmen vd. (2012), gelişmekte olan ve yükselen piyasa ekonomilerinin krizden farklı düzeylerde etkilenme nedenlerini belirlemek üzere IMF WEO 2009 yılı büyüme oranları tahminleri ile bu oranların gerçekleşmelerinin karşılaştırıldığı çalışmalarında, kesit verisi regresyon analizini kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda yüksek oranlı kaldıraç, kredi genişlemesi ve kısa dönem borçların kriz döneminde oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Giannone, Lenza ve Reichlin (2011), EFW endeksi kapsamında yer alan verileri kullanarak, kredi piyasalarındaki serbestleşme politikalarının, ülkelerin 2008-2009 büyüme oranları ile negatif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, küresel krize yönelik teorik ve ampirik çalışmalarda finansal serbestleşmenin özellikle de sermaye hareketlerinin öne çıktığı görülmektedir. Kriz literatüründe oldukça önemli bir yere sahip olan Kindleberger'in *Çılgınlık, Panik ve Çöküş*⁷ adlı kitabının ilk sayfasında, 1970'lerden itibaren geçen zamanın, emtia, kur, gayrimenkul ve hisse senetleri fiyatlarında eşit görülmedik bir oynaklığın yaşandığı dönem olduğu vurgulanmıştır. Dört finansal kriz dalgasının yaşandığı bu dönemde, birden fazla ülkede çok sayıda büyük banka aynı anda çökmüştür. 2008'de başlayan kriz, 1930'ların Büyük Bunalımdan bu yana yaşanan en ciddi ve küresel boyutta etkili olanı olarak kabul edilmiştir. Bu dönemdeki her kriz dalgasını en az üç yıllık faiz oranının iki üç katına yükselmesi üzerine benzer borçlu grupların borçlarının daha da çoğaldığı bir kredi balonu dalgası izlemiştir. Bu kredi balonu dalgalarının her biri, paranın giriş yaptığı ülkelerde kur değerlerinde, emlak ve hisse senedi fiyatlarında büyük çaplı yükselişleri körükleyen sınır ötesi para akışını da kapsamıştır. Balonlar, doğası gereği, bir borçlu grubunun borç düzeyinde ya da hisse senedi fiyatlarında sürdürülebilir olmayan artışlara yol açtığı için genellikle patlamaktadır (Kindleberger ve Aliber, 2013: 1-2). Sonuç olarak neoliberal dönemi kapsayan bu dönemde sermaye hareketlerine bağlı olarak artan yurtdışı kredilerinin küresel krizde etkili bir değişken olduğu ampirik olarak da gösterilmiştir.

7 Bu çalışmada 2013 yılı çevirisi kullanılan kitabın ilk basımı 1978 yılında Charles P. Kindleberger tarafından yazılmıştır. 1989, 1996, 2000 yılları basımı kitabın ilk yazarıyla devam ederken, 2003 yılında vefat eden Kindleberger'in bu yapıtı 2005 ve 2011 yılı basımlarında Robert Z. Aliber tarafından güncellenmiştir.

Sonuç

Yaşanan son küresel krizden, başta ABD ekonomisi olmak üzere birçok gelişmiş ülke, kriz sürecinden piyasa dinamikleri ile değil devlet desteği ile çıkmaya çalışmıştır. Bu durum, neoliberal politikalara alternatif politika arayışına yol açmıştır.

Küresel krizin dünya ekonomisi ile daha bütünleşik bir yapı sergileyen yüksek gelirli ülkelerde oldukça derin yaşandığı görülmüştür. Çalışma kapsamında ilk önce neoliberal politikaları temsilen kullanılan EFW endeksi verileri ile bir analiz yapılmıştır. Buna göre, daha az serbest ekonomilere sahip olan alt-orta ve düşük gelirli ülkelerin, daha serbest ekonomilere sahip olan üst-orta ve yüksek gelirli ülkelere göre daha iyi bir performans sergilediği belirlenmiştir. Alt-orta ve düşük gelirli ülkelerin dünya ekonomisi ile ilişkilerinin daha az olması, kriz sürecini daha iyi atlattıklarını sağlamıştır. Buna karşın, küresel krizden en çok etkilenen ülkeler, başta Baltık ülkeleri olmak üzere AB'ye yeni katılan ülkeler olmuştur. Bu ülkelerin AB'ye katılım sürecinde uygulamış oldukları reform programları neticesinde dünya ekonomisi ile bütünleşmesi, daha önce birçok gelişmekte olan ülkenin yaşadığı kriz deneyimlerine benzer sorunlar yaşamasına yol açmıştır.

Çalışma kapsamında kriz dönemine yönelik 139 ülke için uygulanan regresyon analizinde, kriz öncesi cari işlemler açığı ve yurtiçi kredinin GSYH'ye oranı yüksek olan ülkelerin krizden daha çok etkilendiği belirlenmiştir. Buna karşın kamu dengesi ile kriz dönemi büyüme oranı arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ekonomik serbestlik endeksi özeti, mülkiyet hakları, sağlam para, ticaret ve kredi piyasası düzenlemelerini içeren endeks değerlerinin kriz dönemi büyüme oranını negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılması, daha serbest ekonomik yapıya sahip olan ülkelerin küresel krizden daha derin etkilendiğini göstermiştir. Sonuç olarak neoliberal politikaların hakim olduğu ekonomilerin daha kırılgan bir yapıya sahip olduğu küresel kriz deneyimiyle de görülmüştür.

Kaynakça

- Aiginger, Karl (2011), "Why Growth Performance Differed across Countries in the Recent Crisis: the Impact of Pre-crisis Conditions", *Review of Economics and Finance*, (1): 35-52.
- Berkmen, Pelin, Gaston Gelos, Robert Rennhack ve James P. Walsh (2012), "The Global Financial Crisis: Explainin Gcross-Country Differences in the Output Impact", *Journal of International Money and Finance*, (31): 42-59.
- Boas, Taylor C. ve Jordan Gans-Morse (2009), "Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan", *Studies in Comparative International Development*, 44(2): 137-161.

- Claessens, Stijn, Giovanni Dell'Ariccia, Deniz Igan ve Luc Laeven (2010), "Cross-Country Experiences and Policy Implications from the Global Financial Crisis", *Economic Policies*, 25(62): 267-293.
- Crotty, James (2008), "Structural Causes of the Global Financial Crisis: A Critical Assessment of the 'New Financial Architecture'", *Cambridge Journal of Economics*, 33(4): 563-580.
- De Haan, Jakob, Susanna Lundström ve Jan-Egbert Sturm (2006), "Market-Oriented Institutions and Policies and Economic Growth: A Critical Survey", *Journal of Economic Surveys*, 20(2): 157-191.
- Dullein, Sebastian (2010), "Risk Factors in International Financial Crises: Early Lessons from the 2008-2009 Turmoil", Dullein, Sebastian Detlef J. Kotte, Alejandro Márquez ve Jan Prieue (Der.), *The Financial and Economic Crisis of 2008-2009 and Developing Countries* (United Nations Publication): 99-116,
- Economic Freedom of the World (EFW), <http://www.freetheworld.com>
- Eres, Benan (2008), "Liberalizm/Neoliberalizm", Başkaya, Fikret ve Aydın Ördek (Der.), *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü* (İstanbul: Özgür Üniversite): 755-767.
- Estarly, William (2005), "What Did Structural Adjustment Adjust? The Association of Policies and Growth with Repeated IMF and World Bank Adjustment Loans", *Journal of Development Economics*, 76(2005): 1-22.
- Freedom House, <https://freedomhouse.org/>
- Giannone, Domenico, Michele Lenza ve Lucrezia Reichlin (2011), "Market Freedom and the Global Recession", *IMF Economic Review*, 59(1).
- Güven, A. Burak (2013), "IMF, Dünya Bankası ve Küresel Kriz: Yeni Dengeler, Eski Yönelimler", Şenses, Fikret, Ziya Öniş ve Caner Bakır (Der.), *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (İstanbul: İletişim): 41-63.
- Gwartney, James, Robert Lawson ve Joshua Hall (2015), *Economic Freedom of the World 2015 Annual Report* (Fraser Institute) <http://www.freetheworld.com>
- Hall, Joshua C. ve Robert A. Lawson (2013), "Economic Freedom of the World: An Accounting of the Literature", *Contemporary Economic Policy*, 32(1): 1-19
- Independent Evaluation Group (IEG) (2011), *The World Bank Group's Response to the Global Economic Crisis*, Phase 1 (Washington, D.C: World Bank).
- Jessop, Bob (2002), "Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective", <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8330.00250/pdf>
- Kazgan, Gülten (2000), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi* (İstanbul: Remzi Kitabevi).
- Kindleberger, Charles P. ve Robert Z. Aliber (2013), *Çılgınlık, Panik ve Çöküş, Finansal Krizler Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) (Çev. Ümit Şensoy).
- Lane, Philip R. ve Gian Maria Milesi-Ferretti (2010), "The Cross-Country Incidence of the Global Crisis", *IMF Working Paper*. WP/10/171.
- Lawson, Robert A. (2008), "On the Methodology of the Economic Freedom of the World Index", Banaian, King ve Bryan Roberts (Der.), *The Design and Use of Political Economy Indicators* (USA: Palgrave Macmillan): 171-184.
- Lin, Justin Yifu ve Volker Treichel (2012), "The Unexpected Global Financial Crisis Researching Its Root Cause", *Policy Research Working Paper*, 5937, World Bank.
- Magdoff, Fred ve John Bellamy Foster (2008), "Financial Implosion and Stagnation", *Monthly Review*, 60(7): 1-29

- Rasmus, Jack (2008), "The Deepening Global Financial Crisis: From Minsky to Marx and Beyond", *Critique: Journal of Socialist Theory*, 36(1): 5-29.
- Rodrik, Dani (2009), *Tek Ekonomi Çok Reçete, Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme* (Ankara: Eflatun Yayınevi) (Çev. Neşenur Domaniç).
- Rodrik, Dani (2007), *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth* (New Jersey: Princeton University Press).
- Stiglitz, Joseph E. (2009), "The Anatomy of a Murder: Who Killed America's Economy?", *Critical Review*, 21(2-3): 329-339.
- Stiglitz, Joseph E. (2006), *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı* (İstanbul: Plan B) (Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deviz Vural).
- Stiglitz, Joseph E. (2004), *90'ların Yükselişi* (İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı) (Çev. Aytül Özer ve Barış Güven).
- The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/>
- Torbat, Akbar E. (2008), "Global Financial Meltdown and the Demise of Neoliberalism", *Global Research*, October 13, <http://www.globalresearch.ca/PrintArticle.php?articleId=10549>
- Williamson, John (2004), "A Short History of the Washington Consensus" <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.145.3639&rep=rep1&type=pdf>

Tablo 6. Kriz Öncesi Yükselme Dönemi Regresyon Analizi

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
kamu	0.0823 (0.0628)	0.0675 (0.0642)	0.0816 (0.0619)	0.0564 (0.0635)	0.079 (0.0624)	0.0957 (0.0612)	0.0808 (0.0632)	0.0838 (0.0638)	0.0945 (0.0593)	0.118* (0.061)
cari	-0.017 (0.0415)	-0.0149 (0.0414)	-0.014 (0.0409)	-0.0203 (0.0427)	-0.0159 (0.0417)	-0.0298 (0.0405)	-0.0177 (0.0419)	-0.0172 (0.0417)	-0.0259 (0.0405)	-0.0285 (0.0405)
kredi	-0.0176*** (0.00394)	-0.0207*** (0.00746)	-0.0173*** (0.00413)	-0.0245*** (0.00764)	-0.0188*** (0.00627)	-0.0188*** (0.00564)	-0.0182*** (0.00447)	-0.0175*** (0.00478)	-0.0174*** (0.00412)	-0.0141*** (0.00526)
endeks		0.305 (0.639)								
devlet			0.107 (0.242)							
mülkiyet				0.311 (0.278)						
para					0.0872 (0.385)					
ticaret						0.171 (0.304)				
sermaye							0.0327 (0.0971)			
kredip								-0.0182 (0.331)		
isgucup									0.123 (0.173)	
isp										-0.252 (0.366)
sabit	6.225*** (0.425)	4.366 (4.056)	5.511*** (1.8)	4.943*** (1.261)	5.61* (2.863)	5.081** (1.96)	6.129*** (0.532)	6.369** (2.746)	5.392*** (1.082)	7.431*** (2.064)
N	137	137	137	137	137	136	137	137	136	136
R ²	0.123	0.129	0.125	0.137	0.125	0.129	0.124	0.123	0.129	0.131
Düz. R ²	0.104	0.103	0.099	0.11	0.098	0.102	0.098	0.097	0.102	0.105

Not: Parantez içindeki değerler dirençli (robust) standart hatalardır. Katsayılar *** %1, ** %5, *%10 hata düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 7. Kriz Dönemi Regresyon Analizi

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
kamu	-0.159**	-0.107*	-0.165**	-0.126**	-0.132**	-0.103*	-0.143**	-0.124**	-0.158**	-0.136**
	(0.0636)	(0.0572)	(0.0664)	(0.0611)	(0.0605)	(0.0532)	(0.0634)	(0.0547)	(0.0657)	(0.0659)
cari	0.0840**	0.0708**	0.0897**	0.0923***	0.0770**	0.0758**	0.0796**	0.0799**	0.0837**	0.0798**
	(0.0403)	(0.0355)	(0.0421)	(0.0396)	(0.0374)	(0.0351)	(0.0390)	(0.0366)	(0.0406)	(0.0394)
kredi	-0.0195***	-0.0117**	-0.0191***	-0.00861	-0.0149***	-0.0112**	-0.0187***	-0.0144***	-0.0194***	-0.0177***
	(0.00489)	(0.00537)	(0.00492)	(0.00594)	(0.00514)	(0.00455)	(0.00499)	(0.00498)	(0.00524)	(0.00524)
kur	-0.596	-0.178	-0.623	-0.426	-0.0993	0.0959	-0.424	-0.653	-0.597	-0.56
	(0.660)	(0.679)	(0.656)	(0.665)	(0.760)	(0.661)	(0.697)	(0.635)	(0.664)	(0.669)
endeks		-1.211***								
		(0.444)								
devlet			0.16							
			(0.216)							
mulkiyet				-0.691***						
				(0.242)						
para					-0.626**					
					(0.344)					
ticaret						-1.191***				
						(0.272)				
sermaye							-0.118			
							(0.110)			
kredip								-0.823***		
								(0.249)		
isgucup									-0.0252	
									(0.195)	
isp										-0.374
										(0.340)
sabit	3.607***	11.11***	2.543	6.651***	8.010***	10.75***	3.890***	10.38***	3.757***	5.664**
	(0.498)	(2.731)	(1.639)	(1.017)	(2.422)	(1.671)	(0.501)	(2.092)	(1.189)	(1.809)
N	133	133	133	133	133	133	133	133	133	133
R ²	0.219	0.267	0.222	0.268	0.251	0.323	0.227	0.276	0.219	0.227
Düz. R ²	0.195	0.238	0.192	0.239	0.222	0.296	0.197	0.248	0.189	0.197

Not: Parantez içindeki değerler dirençli (robust) standart hatalardır. Katsayılar *** %1, ** %5, *%10 hata düzeyinde anlamlıdır.